

วารสารอิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุด

เขวลักษณ์ สุวรรณแหง*

วารสารเป็นทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดประเภทหนึ่งที่มีกำหนดออกต่อเนื่องที่ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ที่ทันสมัยของความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการจากการเสนอผลการวิจัยในสาขาวิชาต่างๆ และเนื้อหาประเภทบันเทิงคดีที่ทำให้เกิดความสุขทางด้านจิตใจ วารสารที่จัดให้บริการในห้องสมุดนั้นส่วนใหญ่เป็นวารสารฉบับพิมพ์ซึ่งผู้ใช้มีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในการดำเนินงานห้องสมุดวารสารก็เป็นสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งที่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบฉบับพิมพ์มาเป็นวารสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่สำหรับห้องสมุดและผู้ใช้ เพราะช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้น สามารถติดตามความก้าวหน้าของวิทยาการผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอย่างรวดเร็ว ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และกระตุ้นควาตัวด้วยตนเองในสังคมแห่งการเรียนรู้

วารสารอิเล็กทรอนิกส์ อาจมีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น Electronic Journals, Electronic Serials, Electronic Publishing คือ วารสารและสิ่งพิมพ์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับวารสารที่เผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ หรือวารสารวิชาการที่สามารถเข้าถึงได้โดยผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

วารสารอิเล็กทรอนิกส์มีพัฒนาการจากการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เพื่อแก้ปัญหาการจัดพิมพ์วารสาร วารสารที่จัดทำเป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์เป็นชื่อแรกคือ วารสาร Mental Workload ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1980 โดยสถาบันเทคโนโลยีแห่งนิวเจอร์ซี (New Jersey Institute of Technology) และได้มีการจัดทำโครงการเกี่ยวกับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ในช่วงปี ค.ศ.1980 - 1982 ได้แก่โครงการแลกเปลี่ยนสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Information Exchange : EIES) และโครงการพัฒนาเครือข่าย

*อาจารย์ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

อิเล็กทรอนิกส์ (The Birmingham Loughborough Electronic Network Development Project : Blend) วารสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ในระยะเริ่มต้นได้แก่

- ★ New Horizons in adult education เป็นวารสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ด้านการศึกษาชื่อแรกที่เผยแพร่อย่างแพร่หลาย จัดทำโดยนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย Syracuse สหรัฐอเมริกา
- ★ Public Access Computer System Review ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงระบบคอมพิวเตอร์จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัย Houston
- ★ Journal of International Academy of hospitality Research เป็นวารสารวิชาการซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการโรงแรมภัตตาคาร การจัดการการท่องเที่ยว
- ★ The Online journal of current Clinical Trials(OJCCT) เป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ด้านการแพทย์
- ★ Newsletter on Serial Pricing Issues เป็นจดหมายข่าวอิเล็กทรอนิกส์ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ซึ่งเป็นวารสารได้รับความนิยมมากที่สุด

การใช้เทคโนโลยีในงานวารสาร

เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนางานห้องสมุดและงานวารสารของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาในด้านต่างๆ โดย

เฉพาะอย่างยิ่งบริการที่มีอยู่ในระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ได้แก่

1. การใช้ประโยชน์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างบรรณารักษ์กับสำนักพิมพ์หรือตัวแทนบอกรับวารสาร เพื่อติดตามทวงวารสารที่ห้องสมุดยังไม่ได้รับการขอใบเสนอราคา การบอกรับวารสาร และการแก้ไขสารพันปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานวารสารของห้องสมุด
2. การสร้างและออกแบบเว็บเพจที่เกี่ยวข้องกับงานวารสาร เช่น
 - สำนักพิมพ์ รายละเอียดเกี่ยวข้องกับสำนักพิมพ์และส่วนที่สามารถเชื่อมโยงไปยังรายการวารสารที่ออกโดยสำนักพิมพ์อื่น ๆ
 - วารสาร โดยมีรายละเอียดประกอบด้วย ประวัติการตีพิมพ์วารสาร วัตถุประสงค์ในการตีพิมพ์วารสาร ขอบเขตของเนื้อหา ข้อมูลการบอกรับวารสาร ตัวอย่างบทความใหม่ หน้าสารบัญ และใบสมัครสมาชิก
 - ตัวแทนบอกรับวารสาร ในปัจจุบันตัวแทนบอกรับวารสารฉบับปัจจุบันและวารสารฉบับย้อนหลัง ได้สร้างเว็บไซต์เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างบรรณารักษ์กับตัวแทน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติและโครงสร้างของบริษัทตัวแทน บริการ นโยบาย บุคลากร และแบบฟอร์มสำหรับการสั่งซื้อบอกรับวารสาร
 - รายชื่อวารสารที่ยกเลิกการบอกรับ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาบางแห่งได้จัดทำเว็บเพจสำหรับโครงการการยกเลิกการบอกรับ

วารสาร ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลของโครงการ และปฏิทินการดำเนินโครงการ รายชื่อวารสาร ที่ยกเลิกการบอกรับ ตัวแทนบอกรับวารสาร ราคาวารสาร ราคาและค่าใช้จ่าย

3. การเข้าถึงรายการวารสารด้วยการ สืบค้นจากฐานข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ (OPACs) ของห้องสมุดอื่นๆ ทำให้ทราบว่า ห้องสมุดเหล่านั้นมีวารสารที่ต้องการให้บริการ หรือไม่ มีการกำหนดหมวดหมู่วารสารที่บอกรับหรือไม่อย่างไร ซึ่งเป็นการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรร่วมกันของห้องสมุดที่อยู่ใกล้เคียงกัน และใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจบอกรับ หรือยกเลิกการบอกรับวารสาร นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกแก่การให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด โดยการตรวจสอบ จาก Holding วารสารจากการสืบค้นสารสนเทศ

4. การใช้บริการข้อมูลข่าวสารจาก Listservs ซึ่งเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างกลุ่มของบรรณารักษ์ ตัวแทนบอกรับวารสารหรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การประชุมทางวิชาชีพ การโฆษณา แนวโน้มราคาวารสาร วารสารฉบับที่ขาดหายไป การเปลี่ยนชื่อวารสาร ระบบอัตโนมัติที่ใช้ในการควบคุมวารสาร และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน และการจัดการวารสาร

5. บริการการจัดส่งวารสารและบริการ ยืมระหว่างห้องสมุด สามารถเข้าถึงฐานข้อมูลของตัวแทนบริการจัดส่งเอกสาร รายการ บทความวารสารที่ต้องการ การสั่งบทความวารสาร การชำระค่าใช้จ่าย การรับ-ส่งบทความ

ผ่านอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงการติดต่อขอใช้ บริการระหว่างห้องสมุดที่สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

การจัดการวารสารอิเล็กทรอนิกส์ใน ห้องสมุด

การบอกรับ

ปัจจุบันห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาใน ประเทศไทยหลายแห่งได้ดำเนินการบอกรับ วารสารอิเล็กทรอนิกส์แทนการบอกรับวารสาร ในรูปแบบฉบับพิมพ์ หรือบอกรับทั้งวารสารใน รูปแบบอิเล็กทรอนิกส์และรูปแบบฉบับพิมพ์ ควบคู่กันไป เพื่อสนองตอบความต้องการของ ผู้ใช้บริการห้องสมุด ให้ได้รับข้อมูลในสาขา วิทยาการต่างๆ อย่างรวดเร็วทันสมัย โดยการ ใช้เทคโนโลยี ดังนั้นการพิจารณาบอกรับ วารสารอิเล็กทรอนิกส์จึงจะต้องคำนึงถึงปัจจัย ที่เกี่ยวข้องหลายประการเพื่อใช้เป็นข้อมูล ประกอบการตัดสินใจของบรรณารักษ์ดังนี้

1. การจัดหาวารสารอิเล็กทรอนิกส์ สามารถจัดหาได้ 2 วิธี คือ การคัดเลือกจาก สำนักพิมพ์ของวารสารในรูปแบบฉบับพิมพ์ที่ ห้องสมุดเคยบอกรับ โดยพิจารณาคัดเลือก วารสารตามสาขาวิชาต่างๆ ตามหลักสูตรของ มหาวิทยาลัย และการบอกรับวารสารจากแหล่ง สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์เฉพาะทาง

2. รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการ บอกรับ เช่น ค่าใช้จ่าย การลงนามในข้อตกลง การใช้วารสาร จุดคุ้มทุนของค่าใช้จ่ายและการ

เข้าถึง ความสามารถในการเข้าถึงโดยผ่านทางเว็บไซต์

3. หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกวารสารที่ต้องคำนึงถึง ความถี่ในการใช้วารสารในรูปแบบฉบับพิมพ์ เป็นรายชื่อวารสารที่ได้รับการเสนอแนะจากผู้ให้บริการ เป็นวารสารหลัก (core journal) ราคาของวารสาร ภาษา ความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งเกณฑ์การคัดเลือกเหล่านี้ได้นำไปใช้ในการบอกรับวารสารในรูปแบบฉบับพิมพ์ ส่วนการบอกรับในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์นั้นจะต้องพิจารณาเพิ่มเติมเรื่องของความสามารถในการเข้าถึงบทความโดยผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลาที่ต้องการใช้ข้อมูล แหล่งในการค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับวารสารอิเล็กทรอนิกส์หาได้จากโฆษณาของสำนักพิมพ์ต่างๆ การวิจารณ์วารสารอิเล็กทรอนิกส์จากสำนักพิมพ์และจากห้องสมุดแห่งอื่น ๆ

4. ข้อตกลงสิทธิในการใช้บทความบรรณาธิกร์จะต้องศึกษาข้อตกลง สัญญาระหว่างห้องสมุดกับเจ้าของลิขสิทธิ์สารสนเทศโดยละเอียด เนื่องจากข้อตกลงต่างๆ มักจะมีความซับซ้อน คำศัพท์ที่ใช้ในข้อความเป็นคำที่ไม่คุ้นเคยอาจจะทำให้ตีความผิดพลาดได้ การคำนวณค่าใช้จ่าย ข้อจำกัดในการใช้ข้อความที่เขียนในข้อตกลงนี้มักจะเขียนขึ้นเพื่อรักษาผลประโยชน์ของบริษัทมากกว่าห้องสมุด ดังนั้นห้องสมุดอาจจะปฏิเสธเงื่อนไขต่างๆ ที่ทำให้ห้องสมุดต้องเสียผลประโยชน์หรือการต่อรองอื่นข้อเสนอที่เป็นธรรม

5. การพิจารณาค่าใช้จ่ายต่างๆ อย่างรอบคอบก่อนการบอกรับ เช่น

- ★ ค่าใช้จ่ายคงที่ตลอดปี โดยไม่กำหนดปริมาณการใช้
- ★ การเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มสำหรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ กรณีห้องสมุดบอกรับวารสารในฉบับพิมพ์แล้ว หรือในทางกลับกัน ห้องสมุดที่บอกรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มสำหรับวารสารในรูปแบบพิมพ์
- ★ ค่าใช้จ่ายต่อรายบุคคลโดยการพิจารณาจากขนาดของสถาบันเป็นเกณฑ์
- ★ ค่าใช้จ่ายสำหรับการเข้าถึงในแต่ละครั้ง หรือการคิดค่าใช้จ่ายในการ Download ข้อมูล
- ★ การจัดซื้อวารสารในรูปแบบภาคีห้องสมุด เพื่อการสร้างอำนาจในการต่อรองราคาบอกรับวารสาร

6. การกำหนดงบประมาณสำหรับการจัดซื้อวารสารอิเล็กทรอนิกส์ในห้องสมุดได้รับการจัดสรรอย่างเหมาะสม เนื่องจากวารสารอิเล็กทรอนิกส์มีราคาค่อนข้างสูงและจะต้องใช้งบประมาณบางส่วนจากงบประมาณสำหรับการจัดซื้อวารสารทั้งหมด หรือห้องสมุดบางแห่งได้มีการจัดกลุ่มของงบประมาณสำหรับการจัดซื้อวารสารอิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะในเรื่องของงบประมาณเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่างๆ ในห้องสมุด

7. การวิเคราะห์และจัดทำหมวดหมู่วารสารอิเล็กทรอนิกส์นั้น มีประเด็นที่จะต้องพิจารณา ดังนี้

- ★ ถ้าเป็นวารสารฉบับพิมพ์ที่ได้รับการบอกรับแทนที่วารสารฉบับพิมพ์บรรณารายการสามารถนำมาเพิ่มเติมข้อมูลได้
- ★ การคัดเลือกวารสารจากระยะไกลจะทำให้ผู้ใช้ในห้องได้รับข้อมูลที่ตรงตามความต้องการมากขึ้น
- ★ ห้องสมุดจะวิเคราะห์รายการวารสารอิเล็กทรอนิกส์หรือไม่

8. การจัดเก็บวารสารฉบับย้อนหลังสำหรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยจะพิจารณาว่าวารสารอิเล็กทรอนิกส์ชื่อใดที่จะจัดเก็บเป็นวารสารฉบับย้อนหลัง ใครเป็นผู้จัดทำ และจะจัดทำไว้ในรูปแบบใด ให้บริการโดยคิดมูลค่าหรือไม่ มีข้อจำกัดของสำนักพิมพ์ในการเข้าถึง รวมทั้งความพร้อมของอุปกรณ์และบุคลากรในการเข้าถึงบทความ

9. การฝึกอบรมและการให้การศึกษาผู้ใช้นั้น จะต้องคำนึงว่าใครจะเป็นผู้ทำหน้าที่ฝึกอบรมให้กับบุคลากรห้องสมุด รูปแบบการฝึกอบรม เนื้อหาของการฝึกอบรม แต่ในส่วนของผู้ใช้นั้นการฝึกอบรมอาจเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญถ้าผู้ใช้ห้องสมุดมีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยี

10. การเก็บสถิติข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจำนวนการเข้าถึงบทความอิเล็กทรอนิกส์

ค่าใช้จ่ายสำหรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ในแต่ละปี จำนวนการวิเคราะห์วารสาร บทความวารสารอิเล็กทรอนิกส์ฉบับย้อนหลัง ซึ่งข้อมูลทางสถิติเหล่านี้จะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการบอกรับหรือยกเลิกการบอกรับ

11. การจัดทำนโยบายของห้องสมุดเพื่อการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยมีแนวทางในการคัดเลือกดังนี้

★ คุณภาพและเนื้อหาซึ่งจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่

- ความน่าเชื่อถือ โดยพิจารณาว่าวารสารนั้นเป็นวารสารที่มีคณะกรรมการประจำ

วารสาร หรือการมีวารสารฉบับย้อนหลังหรือไม่

- ความเข้มข้นและความเป็นเอกภาพของเนื้อหา

- วารสารในรูปแบบบนอินเทอร์เน็ตนั้นมีความสมบูรณ์หรือเป็นแหล่งสารสนเทศที่ตรงตามความต้องการของผู้ใช้

- เป็นวารสารที่มีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัย สามารถเข้าถึงได้โดยห้องสมุดอื่นๆ และเป็นแหล่งสารสนเทศที่เป็นทางเลือกสำหรับผู้เข้าถึงได้ง่าย

- มีความสมเหตุสมผลในเรื่องของราคาและความซับซ้อนในเรื่องของข้อกำหนดเรื่องลิขสิทธิ์

- สามารถนำมาใช้งานกับเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ห้องสมุดมีอยู่ได้ทันทีโดยไม่ต้องจัดซื้ออุปกรณ์ใหม่

การศึกษาผู้ใช้วารสาร

เนื่องจากการบอกรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์นั้นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ห้องสมุดจะต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าของการบอกรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์แต่ละชื่อ การศึกษาผู้ใช้วารสารจึงเป็นประเด็นที่น่าจะให้ความสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อจำแนกวารสารที่ได้รับการใช้ในระดับต่ำและสูงสุด ความสมดุลระหว่างการใช้อีวารสารกับราคาวารสาร และการวิเคราะห์รูปแบบการใช้วารสารของผู้ใช้ ซึ่งการศึกษาผู้ใช้วารสารสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

- * การวิเคราะห์จากข้อมูลสถิติการยืม - คืนวารสาร
- * การนับจำนวนการใช้จากแบบฟอร์มการขอใช้บริการสืบค้นบทความจากวารสารอิเล็กทรอนิกส์
- * การสังเกตการณ์จากผู้ใช้อย่างตรง

* การสอบถามข้อมูลการใช้ หรือการให้บริการโดยการสืบค้นจากวารสารอิเล็กทรอนิกส์จากบรรณารักษ์บริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้าหรือบรรณารักษ์ผู้รับผิดชอบงานวารสารโดยตรง

วารสารเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่มีความจำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้ใช้ห้องสมุด วารสารอิเล็กทรอนิกส์เป็นแหล่งสารสนเทศที่เกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ซึ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบทความให้รวดเร็วขึ้น การบอกรับและความคุ้มค่าของการใช้บริการวารสารอิเล็กทรอนิกส์ถือเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาเพื่อให้การดำเนินงานวารสารในห้องสมุดมีความสอดคล้องกับนโยบายของห้องสมุด และสามารถตอบสนองความต้องการในการค้นคว้าของผู้ใช้ห้องสมุดด้วย

เอกสารอ้างอิง

Nisonger, T. E. (1998) *Management of Serials in Libraries*. Englewood Libraries unlimited.